

Nők a munkaerőpiacon: okok és következmények

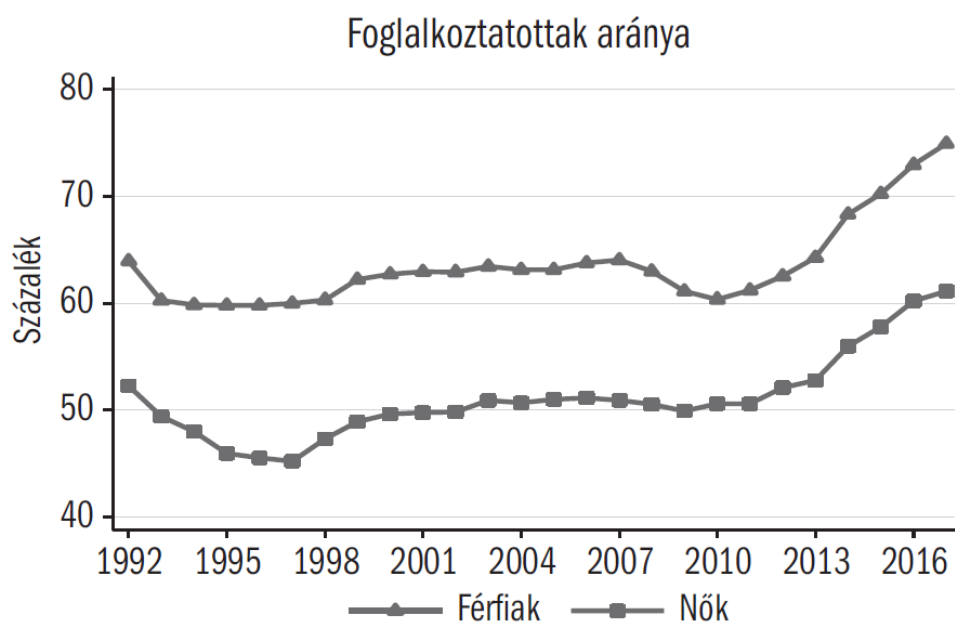
Szabó-Morvai Ágnes (tudományos munkatárs,
MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet)

A 2018 decemberében megjelent [Munkaerőpiaci Tükör](#) középpontjában a nők munkaerőpiaci helyzete áll. A témaválasztásnak aktualitást ad, hogy a nők munkapiaci helyzete jelentős mértékben hozzájárul a gazdaságpolitika három igen fontos területéhez: a gazdasági növekedéshez, a születésszám növeléséhez és a nyugdíjrendszer fenntarthatóságához.

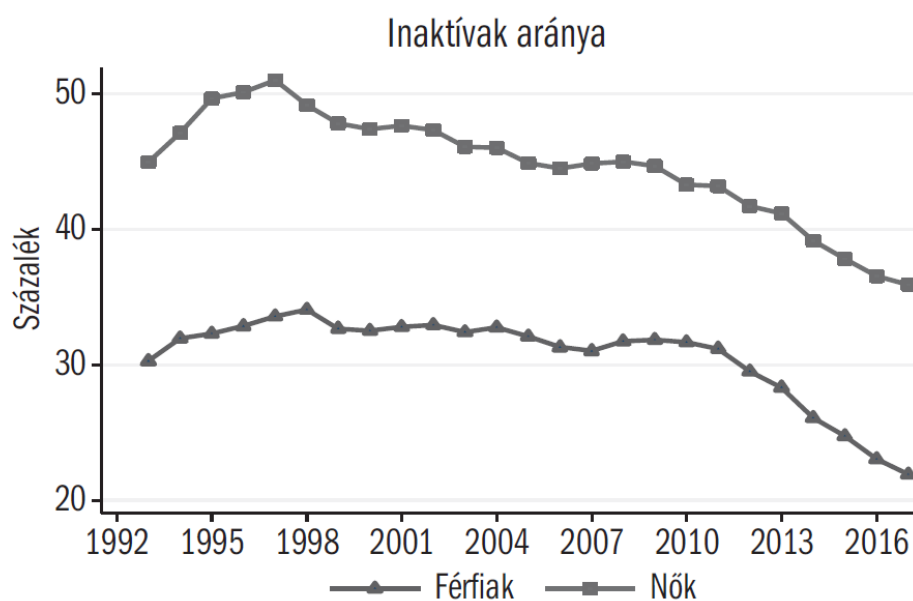
Az OECD (2008, 2012) számításai alapján az 1995 óta bekövetkezett gazdasági növekedésnek mintegy negyede annak volt köszönhető, hogy a csökkent a nők lemaradása a foglalkoztatásban. Ráadásul, ha az európai nők aktivitási rátája felzárkózna a férfiakéhoz, akkor 15 év alatt a jelenlegihez képest 12 százalékkal magasabb GDP-t lehetne elérni. A nők munkaerőpiaci helyzetének javulása azonban nem csupán a gazdasági növekedésre van jótékony hatással. Az elmúlt húsz év kutatásai Európa-szerte arra világítanak rá, hogy a nők munkaerőpiaci helyzetének javulása növeli a megszületett csecsemők számát. Ugyanis kétkeresős gazdasági modellben a gyermekvállalás kérdését legfőképpen az dönti el, hogy a gyermek születése után a nők várhatóan milyen hamar lesznek képesek visszatérni a munkaerőpiacra, és mennyi nehézséget fog számukra okozni a család és a munkahelyi teendők összehangolása. (Engelhardt és szerzőtársai, 2004, Brewster–Rindfuss, 2000, Rindfuss és szerzőtársai, 2003, Castles, 2003, Rønsen, 2004, Boca, 1999, Fehr–Ujhelyiova, 2013) A harmadik igen fontos gazdaságpolitikai terület a nyugdíjrendszer fenntarthatósága, amely napjainkban minden európai ország számára kihívást jelent. A probléma lényege, hogy a születésszám csökkenése és a várható élettartam hosszabbodása miatt egyre kevesebb fiatalnak kell eltartania egyre több idős embert. A fizetendő nyugdíjjárulék emelése, a nyugdíjak vásárlóértékének csökkentése vagy a nyugdíjkorhatár emelése bevett, ugyanakkor fájdalmas és népszerűtlen megoldások. Ezzel szemben a munkaerőpiaci aktivitás és a fertilitás növelése nagyon hatásos, kulcsfontosságú elemek lehetnek a rendszerben, s ez visszamutat az előző két problémakörre, végeredményben a nők munkaerőpiaci helyzetének javítására.

A nők munkaerőpiaci helyzete az elmúlt évtizedekben lényegesen javult. A KSH Munkaerőfelvételének és az ÁFSZ Bértarifa-felvételének adatai alapján a nők foglalkoztatottsága az 1990-es évek eleje óta ugyan lényegesen növekedett, de a lemaradás a férfiak foglalkoztatottságához képest közel ugyanakkora maradt (1. ábra). Az 1995-ös 50 százalékos körüli inaktivitási arány 2017-re 40 százalékos alá süllyedt (2. ábra), de a férfiakhoz képest hozzávetőlegesen ugyanakkora – 10 százalékpont körüli – a lemaradás, mint az 1990-es években. A nők keresete ugyanebben az időszakban látványosan közeledett a férfiakéhoz. 1986-ban egy átlagos nő egy átlagos férfi bérének 75 százalékát kereste meg. Ez az arány 2016-ra 85-90 százalékos körüli értékre javult (3. ábra).

1. ábra

2. ábra ▪

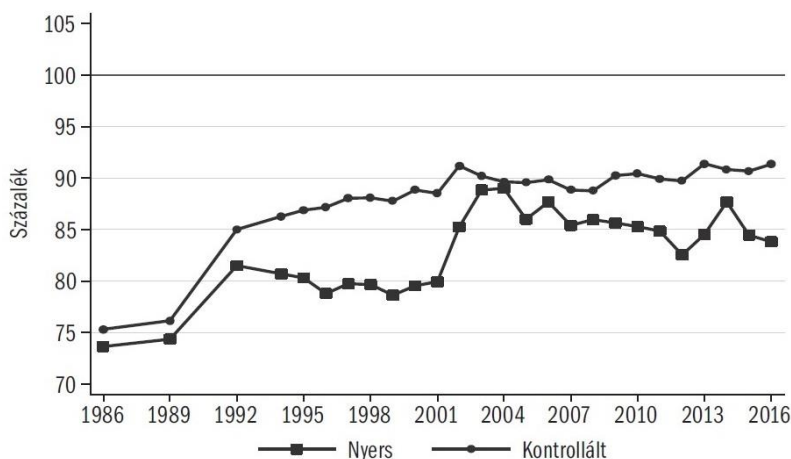
Megjegyzés: Az egyes csoportokat a KSH osztályozása szerint különítettük el. Foglalkoztatott az a személy, aki a kérdést megelőző héten legalább egy óra jövedelemtermelő munkát végzett, vagy csak átmenetileg volt távol a meglévő munkahelyétől. Munkanélküli az, akinek nincs állása, a kérdést megelőző hónapban aktívan állást keresett, és be tudna lépni egy megtalált munkahelyre.

Az egyes görbék jelölt pontjai a négy negyedéves érték adott évi súlyozatlan átlagát mutatják. A foglalkoztatottakra vonatkozó adat tartalmazza a közmunkásokat és a külföldön dolgozókat.

Forrás: MEF ([Munkaerőpiaci Tükör 2017. 53. o.](#))

▪ *3. ábra*

A nők keresete a férfiakhoz viszonyítva, 1986–2016 (százalék)

Kereset: május havi bruttó kereset az előző évi nem rendszeres jövedelem 1/12 részének hozzáadásával és a május havi nem rendszeres kereset levonásával. **Nyers:** a nők keresete a férfiak keresetét 100-nak véve. **Kontrollált:** a nők keresete a férfiakhoz viszonyítva, azonos munkaerőpiaci tapasztalat, iskolázottság és szektor esetén. A különbséget olyan regressziós egyenlettel számítottuk, amelynek függő változója a kereset logaritmus, független változó a nem, a munkaerőpiaci tapasztalat, annak négyzete, az iskolában töltött évek becsült száma és egy versenyszféra kétértékű változó. A nemre kapott b paraméter helyett a százalékos értéket (e_b) közöljük. A paraméterek mindegyike szignifikáns 0,01 szinten, a konfidencia-intervallumok olyan szűkek, hogy nem lennének láthatók az ábrán.

Forrás: Bértarifa-felvételek, 1986, 1989, 1992, 1994–2016 ([Munkaerőpiaci Tükör 2017, 57. o.](#))

A nők munkaerőpiaci helyzete tehát összességében sokat javult az elmúlt három évtizedben, ugyanakkor a férfiakhoz képest még mindig számottevő a lemaradás. Ahhoz, hogy a szakpolitikai beavatkozás érdemi változást tudjon elérni, fontos megérteni a lemaradás valós okait. Természetes kiindulópont, ha a munkapiaci helyzet legfontosabb meghatározóját, az emberi tőke elemeit vizsgáljuk. Ide tartoznak a születési és kisgyermekkorú körülmények, az iskolai teljesítmény és végzettség, a nem kognitív jellemzők szerepe, illetve az egészség.

Az elmúlt 10 év kutatási eredményei azt támasztják alá, hogy a fiúgyermek sokkal érzékenyebbek a fiúgyermekkorú negatív hatásokra. A szülői elhanyagolás, a környezetszennyezés vagy a rossz anyagi körülmények leinkább a fiúkban hagynak maradandó károsodást. Akár maga az agyi szerkezet is megváltozhat, tanulási nehézségek, különböző idegrendszeri károsodások jelentkezhetnek. Felnőttkorban az érintetteknek alacsonyabb a befejezett iskolai végzettsége, alacsonyabb a foglalkoztatási valószínűsége és a jövedelme (Schore, 2017, Kunzler és szerzőtársai, 2015).

Az oktatásban a nők helyzete egyre javul, arányuk a felsőoktatásban 1992 óta meghaladja az 50 százalékot. A korai iskolaelhagyók aránya 2006–2016 között a nők körében 10-11 százalék, a férfiak körében 12-13 százalék körül mozgott. Ugyanakkor a képzési területek között jelentősek a különbségek: nők alulreprezentáltak a STEM (természettudomány, műszaki, informatikai, matematikai) képzési területen, míg túlreprezentáltak a tanárképzés, bölcsészettudomány, társadalomtudomány, jog és egészségügyi képzési területeken. A PISA-felméréseken a fiúk a matematikafelmérésben, míg a lányok a szövegértésben teljesítenek jobban (Varga, 2018, Hermann, 2018.)

A nem kognitív jellemzők meghatározzák, hogy mekkora az egyén motivációja a munkában és a tanulásban, szívesen vállal-e kockázatot, mennyire versengő, mennyire bízik másokban,

vagy épp mennyire hatékonyan képes másokkal együttműködni. A lányok általában fegyelmezettebbek és motiváltabbak a tanulásban, valamint hosszabb ideig képesek a figyelmüket összpontosítani. Ezért is találják újabban a kutatások azt, hogy a hagyományos iskolarendszer a lányoknak kedvez. Ezzel szemben a fiúk általában nagyobb önbizalommal rendelkeznek, szívesebben vállalnak kockázatot, és versenyző környezetben jobban teljesítenek. Részben ezek a különbségek magyarázzák, miért vannak a nőknél jóval nagyobb arányban férfiak vezetői pozíciókban.

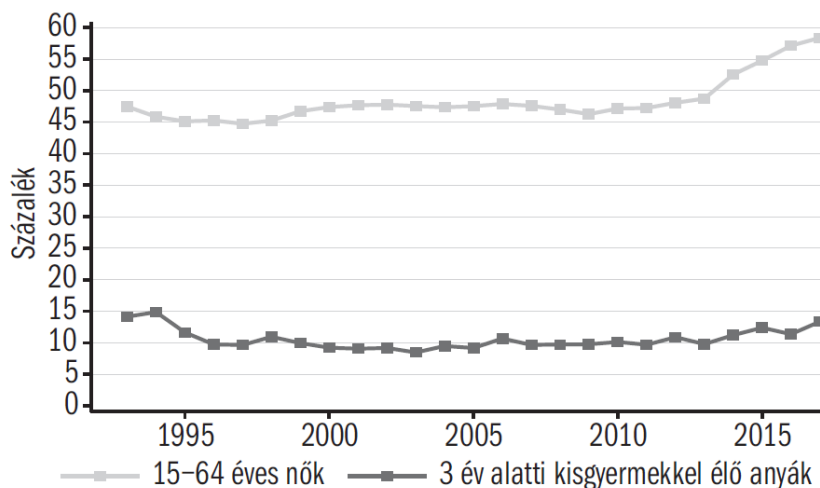
A nem kognitív készségek különbségei arra is magyarázatot adnak, hogy az elmúlt évtizedekben hogyan erősödhetett a munkaerőpiacon a nők helyzete. A gépi automatizáció, a számítástechnika és a mesterséges intelligencia elterjedésével világszerte csökkent a kereslet az olyan készségek iránt, mint a fizikai erő, kéz ügyesség, fejlett kognitív készségeket igénylő analitikus gondolkodásmód. Ugyanakkor egyre növekszik azon feladatok aránya, amelyek érzelmi intelligenciát, nem kognitív készségeket igényelnek.

Az egészség terén azt látjuk, hogy bár a magyar nők szubjektív egészségérzete az EU-átlag alatt marad, a magyar férfiaknál jobb a helyzetük. 2017-ben a nők születéskor várható élettartama 79 év, míg a férfiaké 72 év.

Az emberi tőke tényezőit vizsgálva tehát azt találjuk, hogy a magyar nők egyik részterületen sincsenek olyan arányú lemaradásban, amely indokolná a munkaerőpiaci hátrányukat. A lemaradás oka tehát másban keresendő. A 4. ábra a kisgyermekes nők foglalkoztatásának alakulását mutatja az elmúlt 25 évben.

4. ábra

A kisgyermekes anyák és a 15-64 éves nők foglalkoztatási rátája, 1993-2017

Megjegyzés: Kisgyermekes anya, akinek van háromévesnél fiatalabb gyereke. A megfigyelt időszakokat az adatok elérhetősége korlátozza.

Forrás: MEF ([Munkaerőpici Tükör 2017, 56. o.](#))

Az ábrán jól látszik, hogy a három évesnél fiatalabb kisgyermeket nevelő nők mindössze 10 százaléka foglalkoztatott a teljes időszakban. Ez azt jelenti, hogy a magyar nők nagy része, ha

gyermeket vállal, legalább három évet kihagy a munkából. Ez idő alatt a szakmájával kapcsolatos ismeretei elavulhatnak, a szakmai kapcsolati hálójá jelentősen erodálódhat. A gyermek születését követő években a nők bére jelentősen lemarad a férfiakétól, s ez a lemaradás életük végéig meg is marad. Ez valószínűleg annak az következménye, hogy sok családban a nőre hárul a munkahely mellett a családi teendők nagyobb része is. Ráadásul a gyermekvállalás okozta munkapiaci hátrányok már évekkal a gyermek megszületése előtt jelentkeznek. A magyar nők bére már ekkor megkezd a leszakadást a férfiak bérétől, aminek például az lehet a magyarázata, hogy sem a leendő anyák mint munkavállalók, sem a feletteseik nem kívánnak a tanulásukba, előremenetelükbe fektetni, ha ők nemsokára nagy valószínűséggel évekre kiesnek a munkából.

A probléma megoldását a gyermekvállalás és a munkavállalás jobb összeegyeztetése jelentheti. Ebben segíthet a bölcsődei és óvodai férőhelyek számának növelése, a területi egyenlőtlenségek csökkentése, a rugalmas munkaidőbeosztás elérhetősége, a családi ellátások rugalmas igénybevétele, az otthoni teendők megosztása a családtagok között vagy például a nagyszülői segítség. Minden területen látunk előrelépéseket, azonban a lényegi változáshoz erőteljesebb szakpolitikai beavatkozásra lenne szükség. Magyarországon a három évesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátását alapvetően családon belül oldják meg, a bölcsődei, családi napközi lefedettség 11-12 százalék. Itt akár 33 százalékig lehetne emelni az elérhetőséget, amit nem melleleg az EU egyébként is elvár a tagországoztól. A három évesnél idősebb gyermekek esetében már megoldott a gyermekek ellátása, ugyanakkor igen rugalmatlan az intézmények nyitva tartása, és sok család esetében munka mellett megoldhatatlanul sok a nevelés-, illetve tanításmentes nap. Ráadásul a hagyományos családszemlélet sem segíti a nők munkavállalását. A déli és keleti országokban – így Magyarországon is – a nők naponta átlagosan egy-két órával többet dolgoznak összesen a fizetett és nem fizetett munkákban, mint a férfiak, míg az észak- és nyugat-európai országokban ez a különbség elhanyagolható.

A családi ellátások terén nagy előrelépés volt a gyed igénybevételenek rugalmassá tétele, ma már a gyermek egyéves korától igénybe vehető, így az ellátórendszer ezen eleme nem kényszeríti otthonmaradásra a nőket. A nagyszülői segítség bővítése a Nők40 program keretében bővült, ugyanakkor a teljes női munkapiaci aktivitásra gyakorolt nettó hatását nem ismerjük, mivel a program potenciálisan növelte a fiatal nők aktivitását, míg csökkentette az idősebb nőké. például az apák szülés utáni távollétének meghosszabbítása, bölcsődei kapacitásbővítés stb.), de a rendszert mint egységes egészet kezeli. Fontos például, hogy a gyed melletti egyéves kortól lehetővé váló munkavállalás csak akkor lehetséges, ha van elég bölcsődei férőhely. Fontos lépés lenne tehát felmérni, hogy az egyes elemek miként erősítik vagy gyengítik egymás hatását. Ugyanakkor a rendszerbe nem csupán a szorosan vett családpolitikai intézkedések tartoznak bele, hanem minden egyes intézkedés, amely hat a nők munkaerőpiaci helyzetére, legyen az a túlórák, a minimálbér szabályozása vagy a családi adókedvezmény rendszere.

Hivatkozások

Brewster, K. L.–Rindfuss, R. R. (2000): Fertility and Women's Employment in Industrialized Nations. *Annual Review of Sociology*, Vol. 26. No. 1. 271–296. o.

Boca, D. del (1999): Participation and Fertility Behavior of Italian Women: The Role of Market Rigidities. Centre for Household, Income, Labour and Demographic Economics. CHILD Working Papers, No. 10/2000.

Castles, F. G. (2003): The World Turned Upside Down: Below Replacement Fertility, Changing Preferences and Family-Friendly Public Policy in 21 OECD Countries. *Journal of European Social Policy*, Vol. 13. No. 3. 209–227. o.

Engelhardt, H.–Kögel, T.–Prskawetz, A. (2004): Fertility and Women's Employment Reconsidered: A Macro-Level Time-Series Analysis for Developed Countries, 1960–2000. *Population Studies*, Vol. 58. No. 1. 109–20. o.

Fehr, H.–Ujhelyiova, D. (2013): Fertility, Female Labor Supply, and Family Policy. *German Economic Review*, Vol. 14. No. 2. 138–165. o.

HERMANN ZOLTÁN (2018): Nemek szerinti tesztpontszám-különbségek nemzetközi összehasonlításban. Megjelent: *Fazekas Károly–Szabó-Morvai Ágnes* (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör*, 2017. MTA KRTK KTI, Budapest, 103–109. o.

Kunzler, J.–Braun, K.–Bock, J. (2015): Early Life Stress and Sex-Specific Sensitivity of the Catecholaminergic Systems in Prefrontal and Limbic Regions of Octodon Degus. *Brain Structure and Function*, Vol. 220. No. 2. 861–868. o.

OECD (2008): Gender and sustainable development. Maximising the economic, social and environmental role of women. OECD, Párizs.

OECD (2012): Closing the gender gap. Act now. OECD, Párizs.

Rindfuss, R. R.–Guzzo, K. B.–Morgan, S. P. (2003): The Changing Institutional Context of Low Fertility. *Population Research and Policy Review*, Vol. 22. No. 5. 411–438. o.

Ronsen, M. (2004): Fertility and Family Policy in Norway. A Reflection on Trends and Possible Connections. *Demographic Research*, Vol. 10. No. 10. 265–286. o.

Schore, A. N. (2017): All Our Sons: The Developmental Neurobiology And Neuroendocrinology Of Boys At Risk. *Infant Mental Health Journal*, Vol. 38 No. 15–52. o.

VARGA JÚLIA (2018): A női–férfi iskolázottsági különbségek átalakulása. Megjelent: *Fazekas Károly–Szabó-Morvai Ágnes* (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör*, 2017. MTA KRTK KTI, Budapest, 97–102. o.

RØNSEN, M. (2004): Fertility and Family Policy in Norway. A Reflection on Trends and Possible Connections. *Demographic Research*, Vol. 10. No. 10. 265–286. o.